

Het pestprotocol

Informatie over (ons beleid tegen) pesten voor docenten, ouders en leerlingen:

Respect en sociale veiligheid

Inhoudsopgave

1. Vooraf

2. Pesten

Wat is pesten?
Hoe wordt er gepest?
De gepeste leerling
Mogelijke signalen van gepest worden
De pester
De meelopers en de andere leerlingen
Het aanpakken van pesten

3. Het pestprotocol

Uitgangspunten
De vijfsporenaanpak
Preventieve maatregelen

4. Het stappenplan na een melding van pesten

De mentor
Coördinator Sociale veiligheid
Positie coördinator Sociale veiligheid
Wat doet de coördinator Sociale veiligheid?
Het pestproject
Het anti-pestprogramma
Schorsing
Schoolverwijdering
De taak van de vakdocent

5. Cyberpesten ofwel digitaal pesten

Wat is cyberpesten?
Hoe wordt er gepest?
Wat kun je doen om cyberpesten en misbruik te voorkomen?
Het stappenplan na een melding van cyberpesten
Protocol sociale media
Links voor bruikbare adressen bij cyberpesten

6. Monitoring

7. Bijlagen

Bijlage I (Het RESPECT-contract)
Bijlage II (Leidraad voor een gesprek met de gepeste leerling)
Bijlage III (Leidraad voor een gesprek met een leerling die pest)

Bijlage IV (Protocol sociale media)

Bijlage V (Links voor bruikbare adressen bij cyberpesten)

1. Vooraf

Dit is het pestprotocol van het Oostwende College. Enerzijds bevat het richtlijnen bij geconstateerd pestgedrag, anderzijds staan er ook voorwaarden en activiteiten in die pesten kunnen voorkomen, anderzijds staan er ook voorwaarden en activiteiten in die pesten kunnen voorkomen.

Veel van wat er in dit protocol staat, wordt al meerdere jaren toegepast op onze school. In die jaren hebben we opnieuw gemerkt, dat alles wat we willen doen voor onze leerlingen valt of staat bij de signalering en/of melding van pestgedrag. Dit protocol is erop gericht om alle volwassenen (het schoolpersoneel en de ouders) en onze leerlingen op de hoogte te brengen, van alles wat de school wil doen om een zo veilig mogelijk schoolklimaat te scheppen. Het heeft als belangrijkste doel om het vertrouwen van allen te winnen op een gebied waar nog te vaak wantrouwen overheerst.

De acties die we ondernemen zijn niet statisch. Afhankelijk van alle andere ontwikkelingen binnen de school, zal ook het handelen rond pesten zich verder ontwikkelen. In dat geval zal dit protocol aangepast worden. De aanpak van pesten heeft echter een duidelijk eigen karakter.

2. Pesten

Wat is pesten?

We spreken van pestgedrag als dezelfde leerling regelmatig en systematisch bedreigd en geïntimideerd wordt. Pesten is een vorm van geweld en daarmee grensoverschrijdend en zeer bedreigend. Over de redenen waarom mensen zich agressief gedragen, bestaan allerlei theorieën. Volgens de ene theorie is geweld een onontkoombaar verschijnsel, dat op zijn best op een acceptabele wijze kan worden gekanaliseerd. Volgens een andere theorie komt geweld voort uit frustratie en kan dit worden voorkomen door ontevredenheid weg te nemen, de agressie opwekkende omgeving om te vormen en reflectie op het gedrag te stimuleren.

Een klimaat waarin gepest wordt, tast iedereen aan. In een klas waar gepest wordt, kunnen alle leerlingen slachtoffer worden. Pestgedrag moet dan ook door iedereen serieus worden genomen. Het lastige is dat veel pestgedrag zich in het verborgene afspeelt, zodat het moeilijk is om er greep op te krijgen. En zelfs als het pestgedrag wordt opgemerkt, weten leerkrachten en anderen niet altijd hoe ze ermee om kunnen gaan. Docenten en onderwijsondersteunend personeel hebben echter een taak (samen met de ouders en de leerlingen zelf) bij het tegengaan van pesten. Leerlingen moeten weten dat ze hulp kunnen krijgen van volwassenen in de school en hierom durven vragen. Volwassenen dienen oog te hebben voor de signalen van leerlingen. Ze dienen interesse te tonen en te luisteren naar wat de leerlingen te vertellen hebben. Voor mentoren betekent het dat ze groepsgesprekken houden, aandacht hebben voor de groepssfeer en het functioneren van individuele leerlingen in de groep. Ze maken afspraken met de klas en zorgen ervoor dat deze afspraken nagekomen worden.

Hoe wordt er gepest?

Met woorden:	vernederen, belachelijk maken schelden dreigen met bijnamen aanspreken gemene briefjes, mailtjes, SMSjes/appjes
Lichamelijk:	trekken aan kleding, duwen en sjoeren schoppen en slaan krabben en aan haren trekken wapens gebruiken
Achtervolgen:	opjagen en achterna lopen in de val laten lopen, klem zetten of rijden opsluiten

Uitsluiting:	doodzwijgen en negeren uitsluiten van feestjes bij groepsopdrachten
Stelen en vernielen:	afpakken van kledingstukken, schooltas, schoolspullen kliederen op boeken banden lek prikken, fiets beschadigen
Afpersing:	dwingen om geld of spullen af te geven het afdwingen om iets voor de pestende leerling te doen.

De gepeste leerling

Sommige leerlingen lopen meer kans gepest te worden dan anderen. Dat kan met hun uiterlijk, gedrag, gevoelens en sociale uitingsvormen te maken hebben. Bovendien worden kinderen pas gepest in situaties, waarin pesters de kans krijgen om een slachtoffer te pakken te nemen, dus in onveilige situaties.

Leerlingen die gepest worden doen vaak andere dingen of hebben iets wat anders is dan de meeste van hun leeftijdgenoten: ze bespelen een ander instrument, doen een andere sport, zijn heel goed in bepaalde vakken of juist niet.

Een kind dat wordt gepest, praat er thuis niet altijd over. Redenen hiervoor kunnen zijn:

- Schaamte.
- Angst dat de ouders met de school of met de pester gaan praten en dat het pesten dan nog erger wordt.
- Het probleem lijkt onoplosbaar.
- Het idee dat hij/zij niet mag klikken.

Mogelijke signalen van gepest worden

- Niet meer naar school willen.
- Niet meer over school vertellen thuis.
- Nooit meer andere kinderen mee naar huis nemen of bij anderen gevraagd worden.
- Slechtere resultaten op school dan vroeger.
- Regelmatig spullen kwijt zijn of met kapotte spullen thuiskomen.
- Regelmatig hoofdpijn of buikpijn hebben.
- Blauwe plekken hebben op ongewone plaatsen.
- Niet willen slapen, vaker wakker worden, bedplassen, nachtmerries hebben.
- De verjaardag niet willen vieren.
- Niet buiten willen spelen.
- Niet alleen een boodschap durven doen.
- Niet meer naar een bepaalde club of vereniging willen gaan.
- Bepaalde kleren niet meer willen dragen.
- Thuis prikkelbaar, boos of verdrietig zijn.
- Zelf blessures scheppen om niet naar school te hoeven.

De pester

Pesters zijn vaak de sterkeren in hun groep. Zij zijn of lijken populair, maar zijn dat uiteindelijk niet. Ze dwingen hun populariteit af door stoer en onkwetsbaar gedrag. Van binnen zijn ze vaak onzeker en ze proberen zichzelf groter te maken door een ander kleiner te maken. De pesters krijgen vaak andere kinderen mee, want wie meedoet, loopt zelf de minste kans om slachtoffer te worden. Doorgaans voelen pesters zich niet schuldig, want het slachtoffer vraagt er immers om gepest te worden.

Pestgedrag kan een aantal dieper liggende oorzaken hebben:

- Een problematische thuissituatie.
- Een vaak gevoelde anonimiteit (ik besta niet); als een pester zich verloren voelt binnen een grote groep, kan hij zich belangrijker maken door een ander omlaag te drukken.
- Het moeten spelen van een niet-passende rol.
- Een voortdurende strijd om de macht in de klas.
 - Een niet-democratisch leefmilieu binnen de school; een docent is autoritair en laat op een onprettige wijze blijken dat hij de baas is. Dergelijke spanningen kunnen op een zondebok worden afgereageerd.
- Een gevoel van incompetentie op school (slechte cijfers of een laag niveau).
- Een zwak gevoel van autonomie (te weinig zelfstandigheid en verantwoordelijkheid).

De meelopers en de andere leerlingen

Meelopers zijn leerlingen die incidenteel meedoen met het pesten. Dit gebeurt meestal uit angst om zelf in de slachtofferrol terecht te komen, maar het kan ook zo zijn dat meelopers stoer gedrag wel interessant vinden en dat ze denken in populariteit mee te liften met de pester. Verder kunnen leerlingen meelopen uit angst vrienden of vriendinnen te verliezen. De meeste leerlingen houden zich afzijdig als er wordt gepest. Ze voelen zich wel vaak schuldig over het feit dat ze niet in de bres springen voor het slachtoffer of hulp inschakelen.

Het aanpakken van pesten

Pesten is onacceptabel en vraagt om een duidelijke en krachtige reactie vanuit de school. De grote vraag is hoe dat het beste kan en vooral ook hoe we dat als team het beste kunnen aanpakken.

3. Het pestprotocol

Het pestprotocol vormt de verklaring van de vertegenwoordiging van de school en de ouders waarin is vastgelegd dat we pestgedrag op school niet accepteren en volgens een vooraf bepaalde handelwijze gaan aanpakken.

Uitgangspunten

Een dergelijk protocol kan alleen functioneren als aan bepaalde voorwaarden is voldaan:

1. Pesten moet als een probleem worden gezien door alle direct betrokken partijen; leerkrachten, onderwijsondersteunend personeel, ouders en leerlingen. Met het ondertekenen van het **respect-contract (zie bijlage I)** in klas 1 en 2 laten alle betrokken partijen zien, dat zij bereid zijn tot samenwerking om de problemen rond pesten aan te pakken.
2. De school is actief in het scheppen van een veilig, pedagogisch klimaat waarbinnen pesten als onacceptabel gedrag wordt ervaren.
3. Docenten en onderwijsondersteunend personeel moeten pesten kunnen signaleren en vervolgens duidelijk stelling nemen tegen het pesten.
4. De school dient te beschikken over een directe aanpak wanneer het pesten de kop opsteekt (het pestprotocol). Zie hiervoor het stappenplan na een melding van pesten (hoofdstuk 4).
5. De school ontplooit preventieve (les)activiteiten. Dit vindt o.a. plaats tijdens de mentorlessen, de Dag en de Week tegen Pesten. Ook vindt er elk schooljaar een voorstelling voor leerlingen en ouders plaats; in 2014 door theatergroep Playback → www.tgplayback.nl, in 2015, 2016, 2017 door Centrum welzijn en hulpverlening De Boei → www.deboeibunschoten.nl.

De vijfsporenaanpak

1. De algemene verantwoordelijkheid van de school

- De school zorgt dat de directie, de mentoren en de docenten voldoende informatie hebben over het pesten in het algemeen en het aanpakken van pesten.
- De school werkt aan een goed beleid rond pesten, zodat de veiligheid van leerlingen binnen de school zo optimaal mogelijk is.

2. Het bieden van steun aan de jongere die gepest wordt

- Het probleem wordt serieus genomen.
- Er wordt uitgezocht wat er precies gebeurt.
- Er wordt overlegd over mogelijke oplossingen.

3. Het bieden van steun aan de pester

- Het confronteren van de jongere met zijn gedrag en de gevolgen hiervan voor de pester.
- De achterliggende oorzaken boven tafel proberen te krijgen.
- Wijzen op gebrek aan empathisch vermogen dat zichtbaar wordt in het gedrag.

4. Het betrekken van de middengroep bij het probleem

- De mentor bespreekt met de klas het pesten en benoemt de rol van alle leerlingen hierin. Er wordt gesproken over mogelijke oplossingen en wat de klas kan bijdragen aan een

verbetering van de situatie. De mentor komt hier in de toekomst op terug.

5. Het bieden van steun aan de ouders

- Ouders die zich zorgen maken over pesten worden serieus genomen.
- De school werkt samen met de ouders om het pesten aan te pakken.
- De school geeft adviezen aan de ouders in het omgaan met hun gepeste of pestende kind.
- De school verwijst de ouders zo nodig naar deskundige hulpverleners.

De ouders van leerlingen die gepest worden, hebben er soms moeite mee, dat hun kind aan zichzelf zou moeten werken. Hun kind wordt gepest en dat moet gewoon stoppen. Dat klopt, het pesten moet stoppen. Echter een gepest kind wil zich niet alleen veilig voelen op school; het wil ook geaccepteerd worden. Het verlangt ernaar om zich prettig en zelfverzekerder te voelen. Daar kan begeleiding of een training aan bijdragen.

Preventieve maatregelen

Binnen het thema *sociale veiligheid*, spelen respect en positieve omgangsvormen een grote rol. Docenten en mentoren leggen de nadruk op gewenst gedrag en stellen vanaf het begin van het schooljaar (positieve) normen voor omgang met elkaar. In de eerste twee leerjaren wordt in de mentoruren een programma van ongeveer 6 weken gevolgd, rondom het thema Respect. Het gaat hierbij om groepsvorming en omgangsvormen.

In dit kader bespreekt elke mentor aan het begin van het schooljaar de algemene afspraken en regels in de klas. Het onderling plagen en pesten wordt hierbij genoemd en onderscheiden. Tevens bespreekt de mentor in zijn klas het pestprotocol. Ook wordt duidelijk gesteld dat pesten altijd gemeld moet worden en niet als klikken maar als hulp bieden of vragen wordt beschouwd.

In alle leerjaren wordt aandacht besteed aan pesten. De leerlingen, ouders, mentor en coördinator sociale veiligheid ondertekenen een aantal samen gemaakte afspraken (het anti-pestcontract klas 1 en 2). Indien een mentor of docent daartoe aanleiding ziet, besteedt hij expliciet aandacht aan pestgedrag in een groeps gesprek. Hierbij worden de rol van de pester, het slachtoffer, de meelopers en de stille getuigen benoemd. Van de gesprekken rond pesten worden aantekeningen gemaakt, die door de mentor worden bewaard in het leerlingvolgsysteem (Magister) van zowel de pester als het slachtoffer.

4. Het stappenplan na een melding van pesten

De mentor

1. Wanneer het pesten plaatsvindt in klassenverband, praat de mentor eerst met de gepeste en later met de pester apart. Een **leidraad** voor deze **gesprekken** is te vinden in **bijlage II en III**. Vervolgens organiseert de mentor een gesprek tussen beide leerlingen en probeert tot goede afspraken te komen.
2. De mentor bespreekt direct het vervolgtraject indien het pesten zich herhaalt.
3. De mentor praat met de klas. Dit is belangrijk in verband met het herstellen van de groeps sfeer en om te benadrukken welke verantwoordelijkheid ieder groeps lid heeft.
4. Indien het probleem zich herhaalt, meldt de mentor het gedrag aan de coördinator Sociale veiligheid. De mentor overhandigt de coördinator sociale veiligheid het dossier, met daarin de gebeurtenissen en de afspraken die zijn gemaakt.

De coördinator Sociale veiligheid

1. De coördinator sociale veiligheid neemt de rol van de mentor over bij herhaling van het pestgedrag en wanneer het pesten het klassenverband overstijgt.
2. Hij heeft zo nodig een gesprek met de gepeste en de pester apart of organiseert direct een gesprek tussen beiden.
3. In het contact met de pester is het doel drieledig, namelijk:
 - Confronteren (zie bijlage III).
 - Mogelijke achterliggende problematiek op tafel krijgen.
 - Helderheid geven over het vervolgtraject bij herhaling van pesten.
4. In het contact met de gepeste wordt gekeken of hij sociaal gedrag vertoont, waardoor hij een gemakkelijk doelwit vormt voor pesters.
5. Hij maakt afspraken met zowel de pester als de gepeste.
6. Hij stelt alle betrokken ouders op de hoogte en verzoekt hen om met hun kind te praten en stelt hen op de hoogte van het vervolgtraject.
7. Hij bespreekt de mogelijkheden tot hulp met de ouders.
8. Hij koppelt alle informatie weer terug naar de mentor.

Positie coördinator Sociale veiligheid

- Het coördineren van het beleid in het tegengaan van pesten.
- Het fungeren als aanspreekpunt in het kader van pesten.

Wat doet de coördinator Sociale veiligheid?

- Aanspreekpunt voor kinderen, ouders.
- Klankbord voor collega's op dit onderwerp.
- Klankbord voor directie op dit gebied.
- Maakt pedagogisch beleid samen met directie.
- Houdt ontwikkelingen bij / bewaakt de monitor / geeft voorlichting.
- Coach voor collega's bij incidenten en preventie.

Het pestproject

Wanneer de pester opnieuw in pestgedrag vervalt, kan hij ertoe verplicht worden om individueel een programma te volgen. Dit vindt plaats in de eigen tijd en dus niet tijdens schooltijd. Het doel van dit programma is reflectie en het gevoelig maken van de pester voor wat hij aanricht bij de gepeste leerling. De ouders worden van dit project op de hoogte gesteld.

Het anti-pestprogramma

Wij kunnen gebruikmaken van aspecten van de Kanjertraining en/of een training van De Boei (centrum voor welzijn en hulpverlening).

Schorsing

Wanneer ook het pestproject geen blijvende vruchten afwerpt, kan een schorsing volgen van een dag. Daarna kan de pestende leerling een langere schorsing volgen.

Schoolverwijdering

Wanneer de leerling ondanks alle inspanningen van de betrokken partijen koppig blijft volharden in het ongewenste pestgedrag, dan liggen er geen perspectieven meer tot verandering. De school kan en wil geen verantwoordelijkheid meer nemen voor de veiligheid van de overige leerlingen. Er rest de school niets anders dan schoolverwijdering.

De taak van vakdocenten

De vakdocenten hebben vooral een signalerende rol. Wanneer zij pesten waarnemen of redenen hebben om pesten te vermoeden, wordt er van hen verwacht dat zij hierop adequaat reageren en een melding doen om hulp en overleg in gang te zetten.

5. Cyberpesten ofwel digitaal pesten

Wat is cyberpesten?

Cyberpesten ofwel digitaal pesten is het pesten of misbruiken via het internet en via mobiele telefoon. Cyberpesten kan nog veel harder zijn dan pesten in het gewone, dagelijkse leven. Dit komt doordat de daders gemakkelijk anoniem kunnen blijven en de reikwijdte van het internet veel groter is. Tegelijkertijd komen kinderen er op steeds jongere leeftijd mee in aanraking.

“Toen ik een half jaar geleden op een woensdagmiddag op MSN ging, werd ik in tien minuten, veertien keer met de dood bedreigd, vertelt Janna (13). De dagen daarna stroomde mijn mailbox vol met berichten van een adres dat ik niet kende: “We komen je halen. Laat het licht maar aan ’s nachts”. Er ging een e-mail mijn klas langs met een foto waarop mijn hoofd op het lichaam van een pornomeisje was geplakt, daaronder stond: Deze hoer gaat sterven”.

(Uit mijn Pers)

Hoe wordt er gepest?

- Pest-mail (schelden, beschuldigen, roddelen, beledigen).
- Stalking: het stelselmatig lastig vallen van iemand door het blijven sturen van hate-mail, het dreigen met geweld in chatrooms, anoniem bellen.
- Het tegenkomen van ongewenst materiaal, zoals: (kinder)porno, naaktfoto's, gewelddadig materiaal, etc.
- Ongewenst contact met vreemden.
- Webcam-seks: beelden die ontvangen worden kunnen opgeslagen worden en te zijner tijd misbruikt worden.
- Hacken: gegevens stelen of instellingen aanpassen. Ook het uit naam van een ander versturen van pest-mail.

Wat kun je doen om cyberpesten en misbruik te voorkomen?

- Bedenk dat niet alles waar is, wat je op het internet tegenkomt.
- Gebruik een apart e-mailadres om jezelf te registreren op websites. Kies een e-mailadres dat niet je eigen voor- en achternaam volledig weergeeft.
- Gebruik altijd een bijnaam als chat.
- Zorg dat je wachtwoorden geheim blijven en niet makkelijk te raden zijn. Als anderen wel binnen zijn gekomen, neem dan contact op met de beheerder van de site.
- Als je een vervelend gevoel hebt over iets wat je hebt gezien of meegemaakt, vertrouw dan op je gevoel en vertel het aan iemand die je vertrouwt.
- Blijf zelf respectvol naar anderen, scheld niet terug.
- Ga weg uit de chatroom als er iets vervelends gebeurt.
- Verwijder onbekende mensen uit je contactlijst.
- Bel of mail niet zomaar met personen die je alleen van internet kent, spreek niet met ze af zonder dat je ouders dit weten.
- Verstuur zelf geen flauwe grappen, dreigmail of haatmail.
- Geef geen persoonlijke informatie aan mensen die je alleen van chatten kent. Maak geen foto's van jezelf die je later kunnen schaden, zoals naaktfoto's. Als je een foto op internet zet of iemand zet deze erop, kan deze gemakkelijk gekopieerd en op een andere website

geplaatst worden. Zo kan hij jarenlang terug te vinden zijn. Foto's kunnen ook bewerkt worden.

- Wees zeer voorzichtig met het gebruik van je webcam. Jouw beelden kunnen worden opgeslagen en gebruikt worden om ze aan andere personen te laten zien of voor doeleinden gebruikt worden die jij niet wilt.

Het stappenplan na een melding van cyberpesten

1. Bewaar de berichten. Probeer de berichten waarin het pestgedrag voorkomt te bewaren. (opslaan, screenshot maken, selecteren, kopiëren, afdrukken).

2. Niet persoonlijk opvatten als het van mensen komt die je niet kent. De anonimiteit van internet maakt dat mensen makkelijker gaan schelden.

Reageer niet op pestmails of andere digitale pesterijen. Als je niet reageert, gaan pesters vaak op zoek naar iemand anders om te pesten.

3. Blokkeren van de afzender. Blokkeer het telefoonnummer van de afzender, zowel in je contacten als binnen verschillende apps en je e-mail.

4. Opsporen van de dader. Van het IP adres van de e-mail kan soms worden afgeleid van welke computer de e-mail verzonden is. Een provider heeft vaak een helpdesk die klachten over nare e-mail aan kan nemen. Men heeft daar ook de technische mogelijkheden om na te gaan wie de e-mail heeft verstuurd. Bel de helpdesk op.

Door uit te zoeken van welke computer op school het bericht is verzonden, neem contact op met de systeembeheerder.

5. Ga naar je **mentor** of coördinator sociale veiligheid toe op school. Deze zal je verder helpen om het pestgedrag te stoppen.

6. Neem contact op met de ouders van de gepeste leerling. Geef de ouders voorlichting over welke maatregelen zij thuis kunnen nemen.

7. Verwijs de ouders zo nodig door. Via [www.pestweb](http://www.pestweb.nl) is er een telefoonnummer die ouders kunnen bellen met vragen, namelijk: • 0900-2828280 (vanaf mobiele telefoon) 0800-2828280 (vanaf vast toestel). Dit nummer is te bereiken van maandag t/m vrijdag tussen 13.00 en 15.00 uur.

Er is ook een mogelijkheid om via www.pestweb.nl te mailen of te chatten met een medewerker.

8. Adviseer aangifte. In het geval dat een leerling stelselmatig wordt belaagd is er sprake van stalking en dan kunnen de ouders aangifte doen. Ook wanneer het slachtoffer lichamelijk letsel of materiële schade is toegebracht, kan de politie worden ingeschakeld. Zo nodig kun je verwijzen naar Bureau Slachtofferhulp (www.slachtofferhulp.nl, tel: 0900-0101)

Protocol sociale media

Zie bijlage IV.

Links voor bruikbare adressen bij cyberpesten

Zie bijlage V.

6. Monitoring

Een veilige omgeving is een voorwaarde voor leerlingen om te kunnen leren en zich te kunnen ontwikkelen. De op 1 augustus 2015 ingevoerde wet Veiligheid op school verplicht scholen in het primair en voortgezet onderwijs om te zorgen voor de sociale veiligheid van alle leerlingen. Een belangrijk element van deze wet is verplichte monitoring. Daarmee houdt de school zicht op de veiligheidsbeleving van de leerlingen.

Belang van monitoring

Om een goed veiligheidsbeleid te kunnen voeren, is het essentieel dat de school weet hoe het met de beleving van sociale veiligheid op school is gesteld. Niet alleen bij het personeel, maar zeker ook bij de leerlingen. Om dat gevoel van sociale veiligheid onder leerlingen in kaart te brengen, is verplichte monitoring ingesteld. Op basis van de uitkomsten van zo'n monitor kan het gevoerde beleid rondom sociale veiligheid worden geëvalueerd en waar nodig bijgesteld. Is het beleid effectief geweest? Zijn de beoogde doelstellingen gehaald? Geven de uitkomsten van de monitoring aanleiding om het gevoerde beleid bij te stellen?

Betrouwbaar instrument

Het goed evalueren en bijstellen van het veiligheidsbeleid kan alleen op basis van de juiste gegevens. Daarom is het van belang dat de school gebruik maakt van een goed meetinstrument. Zo'n instrument is betrouwbaar en levert valide gegevens. In de memorie van toelichting bij de wet staat helder omschreven op welke vragen de monitor antwoord moet geven:

- Hoe ervaren leerlingen de sociale veiligheid op school?
- Hebben leerlingen te maken met aantasting van de sociale veiligheid, zoals door pesten, geweld, discriminatie, etc.?
- Hoe is het gesteld met het welbevinden van leerlingen op school?

De school krijgt alleen een goed beeld als er op de juiste wijze wordt gemonitord. Daarvoor is het nodig dat de school een gestandaardiseerd instrument gebruikt: de monitor moet een vast 'format' hebben, zodat iedere leerling dezelfde vragen krijgt. Alleen op die manier zijn de uitkomsten betrouwbaar genoeg om er conclusies aan te kunnen verbinden.

Afnemen monitor

Met behulp van dit instrument peilt de school op regelmatige basis het veiligheidsgevoel van de leerlingen. Dit betekent in de praktijk dat de monitor minimaal één keer per jaar wordt afgenomen. Daarbij vult een representatief deel van de leerlingen de monitor in.

Representatief houdt in dat een dwarsdoorsnede van de leerling-populatie de monitor invult. Op die manier wordt aan de wettelijke eisen voldaan. De coördinatie van de afname neemt onze kwaliteitsmedewerker voor haar rekening.

Rol van de inspectie

De Inspectie van het Onderwijs beoordeelt in het kader van het toezicht of de school de veiligheid van de leerlingen voldoende waarborgt. Om dat goed te kunnen doen, is de school verplicht de inspectie toegang te geven tot de monitorgegevens. Deze gegevens mogen geanonimiseerd en geaggregeerd worden aangeleverd. Ze zijn dus niet te herleiden tot een specifiek geval of persoon. Op die manier krijgt de inspectie inzicht in de veiligheidsbeleving en het welbevinden van de leerlingen. Zo komen eventuele veiligheidsrisico's tijdig in beeld, zodat maatregelen kunnen worden genomen om de veiligheid te verbeteren.

Voor het handhaven van de nieuwe wetgeving is een overgangperiode ingesteld. Vanaf het schooljaar 2016/2017 gaat de inspectie daadwerkelijk toezicht houden op de wettelijke eisen die rondom sociale veiligheid worden gesteld. De gegevens uit de monitor zullen daarbij worden betrokken.

Keuze voor een instrument

Het is aan de school zelf om een keuze te maken voor een instrument om de veiligheid van de leerlingen te monitoren. Daarbij is het van belang dat het instrument voldoet aan de hierboven gestelde eisen: het instrument moet betrouwbaar zijn en valide gegevens opleveren. Alleen dan kan de inspectie de gegevens gebruiken bij het toezicht op de sociale veiligheid. Het is aan de school om bij de leverancier te informeren of de betreffende monitor aan deze voorwaarden voldoet.

Metten is weten

- Monitoring geeft zicht op de sociale veiligheid van leerlingen.
- Monitoring is een instrument om het veiligheidsbeleid van de school te versterken.
- Monitoring is een wettelijke verplichting voor alle scholen.
- Deze informatie vertaalt de wetgeving over monitoring naar de schoolpraktijk.

Resultaten monitoring Oostwende College

Voor alle resultaten van schooljaar 2018/2019 verwijzen wij door naar onderstaande link:

[Oostwende College | Schoolklimaat en veiligheid](#)

Schoolklimaat

Vraag	Gemiddeld cijfer 2017/2018	Gemiddeld cijfer 2016/2017	Gemiddeld cijfer 2015/2016
17 Hoe tevreden ben je over de sfeer op school?	7.5	7.4	7.4
18 Hoe tevreden ben je over de omgang met andere leerlingen van jouw school?	7.4	7.4	7.4
19 Ga je met plezier naar school?	6.6	6.7	6.4
20 Hoe tevreden ben je over de veiligheid op school? Denk hierbij of je je prettig voelt op school, of er geen agressie is op school, of er geen geweld gebruikt wordt of er voldoende camerabewaking is, enzovoorts.	7.7	7.6	7.6
21 Hoe duidelijk vind je de regels op school?	7.2	7.1	7.1
22 Hoe tevreden ben je over hulp die je van school krijgt bij persoonlijke problemen?	7.8	7.8	7.3
23 Hoe tevreden ben je over wat school doet tegen pesten? Heeft de school regels om het pesten te voorkomen, of pesters door docenten worden aangesproken, of dat er in de klas gesproken wordt over pesten, enzovoorts	7.0	7.0	6.9

Onder het kopje schoolklimaat zijn zeven vragen gesteld, zoals in de tabel hierboven weergegeven. Alle vragen scoren (ruim) voldoende. Hieruit kan geconcludeerd worden dat leerlingen het schoolklimaat op het Oostwende College als prettig ervaren.

Veiligheid

Vraag	Gemiddeld cijfer 2017/2018	Gemiddeld cijfer 2016/2017	Gemiddeld cijfer 2015/2016
24 Ben je de afgelopen drie maanden gepest door leerlingen van deze school?	9.4	9.1	9.6
25 Ben je de afgelopen drie maanden online gepest door leerlingen van deze school?	9.8	9.5	9.7
26 Hebben leerlingen van deze school jou de afgelopen drie maanden expres lichamelijk pijn gedaan? Denk hierbij aan: schoppen, slaan, knijpen enzovoorts.	9.5	9.5	9.4
27 Ben je de afgelopen drie maanden gediscrimineerd door leerlingen van deze school? Bijvoorbeeld op basis van je geloof, huidskleur, geslacht, seksuele voorkeur, enzovoorts.	9.5	9.6	9.5

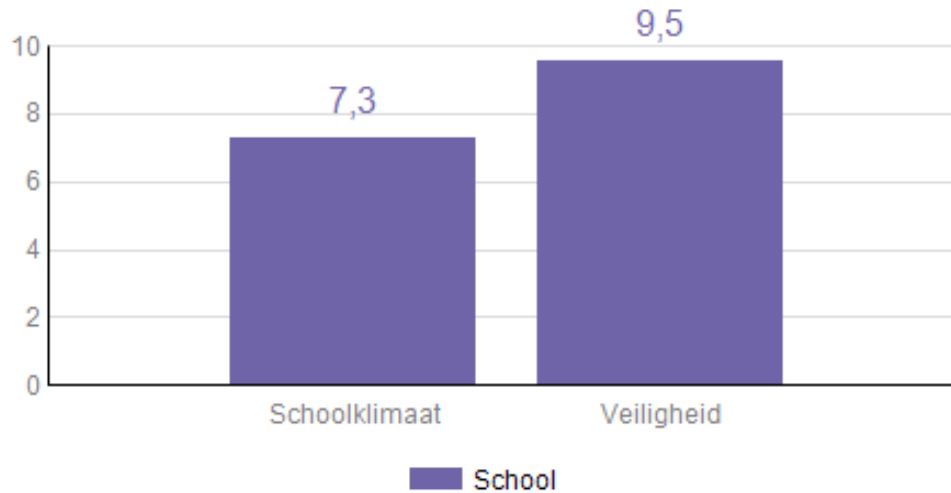
Het schoolklimaat en de veiligheid hebben hoge prioriteit op het Oostwende College. De cijfers die de leerlingen gaven op de vragen over veiligheid zijn hoog. De leerlingen uit klas 1 en 3 en de voorexamenklas (4 havo) hebben de vragenlijst ingevuld. Daardoor is het onderzoek representatief en betrouwbaar voor het Oostwende College.

Resultaten monitoring schooljaar 2017-2018 Oostwende College

Toelichting van de school

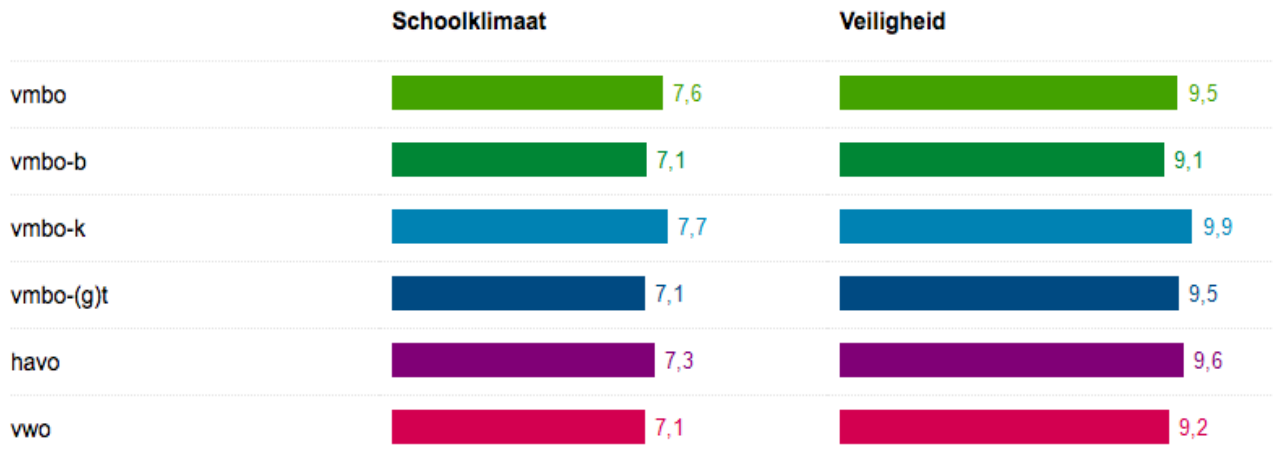
Uit het tevredenheidsonderzoek onder ouders en leerlingen blijkt dat leerlingen zich veilig voelen op school en de sfeer op school als prettig ervaren. Dit houden we graag zo en daarom investeren we veel in veiligheid. Dit houdt onder andere in dat er duidelijke gedragsregels in en buiten de klas zijn. De mentor bespreekt deze regels regelmatig met zijn klas. Wij gaan met respect met elkaar, onze spullen en de leefomgeving om.

Hoe tevreden zijn de leerlingen over het schoolklimaat en de veiligheid van de school in 2017-2018?

Aantal leerlingen: 366 (op 1 oktober) - Aantal respondenten: 270
Bron: Survalyzer

Hoe tevreden zijn de leerlingen over het schoolklimaat en de veiligheid van de school in 2017-2018, uitgesplitst naar onderwijsoort?

Hoe tevreden zijn de leerlingen over het schoolklimaat en de veiligheid van de school in 2017-2018, uitgesplitst naar vraag?

Schoolklimaat

Gemiddeld cijfer

Hoe tevreden ben je over de sfeer op school?	 7,5
Hoe tevreden ben je over de omgang met andere leerlingen van jouw school?	 7,4
Ga je met plezier naar school?	 6,6
Hoe tevreden ben je over de veiligheid op school?	 7,7
Hoe duidelijk vind je de regels op school?	 7,2
Hoe tevreden ben je over hulp die je van school krijgt bij persoonlijke problemen?	 7,8 (* 23% n.v.t.)
Hoe tevreden ben je over wat school doet tegen pesten?	 7,0

Veiligheid

Gemiddeld cijfer

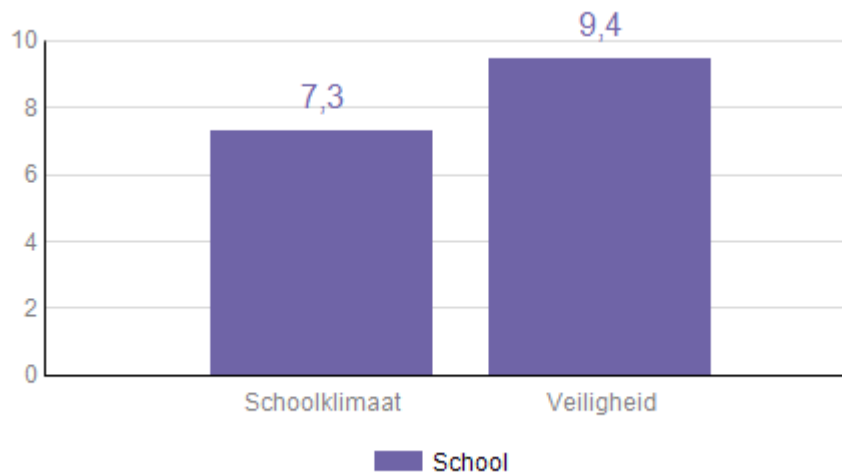
Ben je de afgelopen drie maanden gepest door leerlingen van deze school?	heel vaak helemaal niet
Ben je de afgelopen drie maanden online gepest door leerlingen van deze school?	heel vaak helemaal niet
Hebben leerlingen van deze school jou de afgelopen drie maanden expres lichamelijk pijn gedaan?	heel vaak helemaal niet
Ben je de afgelopen drie maanden gediscrimineerd door leerlingen van deze school?	heel vaak helemaal niet

Resultaten monitoring schooljaar 2016-2017 Oostwende College

Toelichting van de school

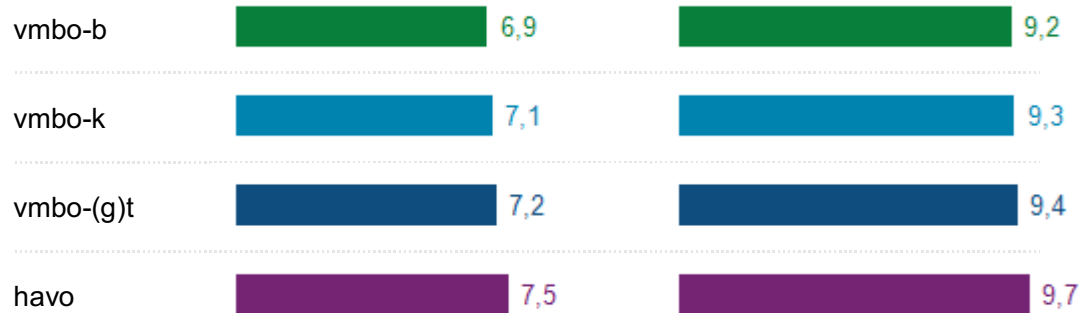
Uit het tevredenheidsonderzoek onder ouders en leerlingen blijkt dat leerlingen zich veilig voelen op school en de sfeer op school als prettig ervaren. Dit houden we graag zo en daarom investeren we veel in veiligheid.

Hoe tevreden zijn de leerlingen over het schoolklimaat en de veiligheid van de school in 2016-:

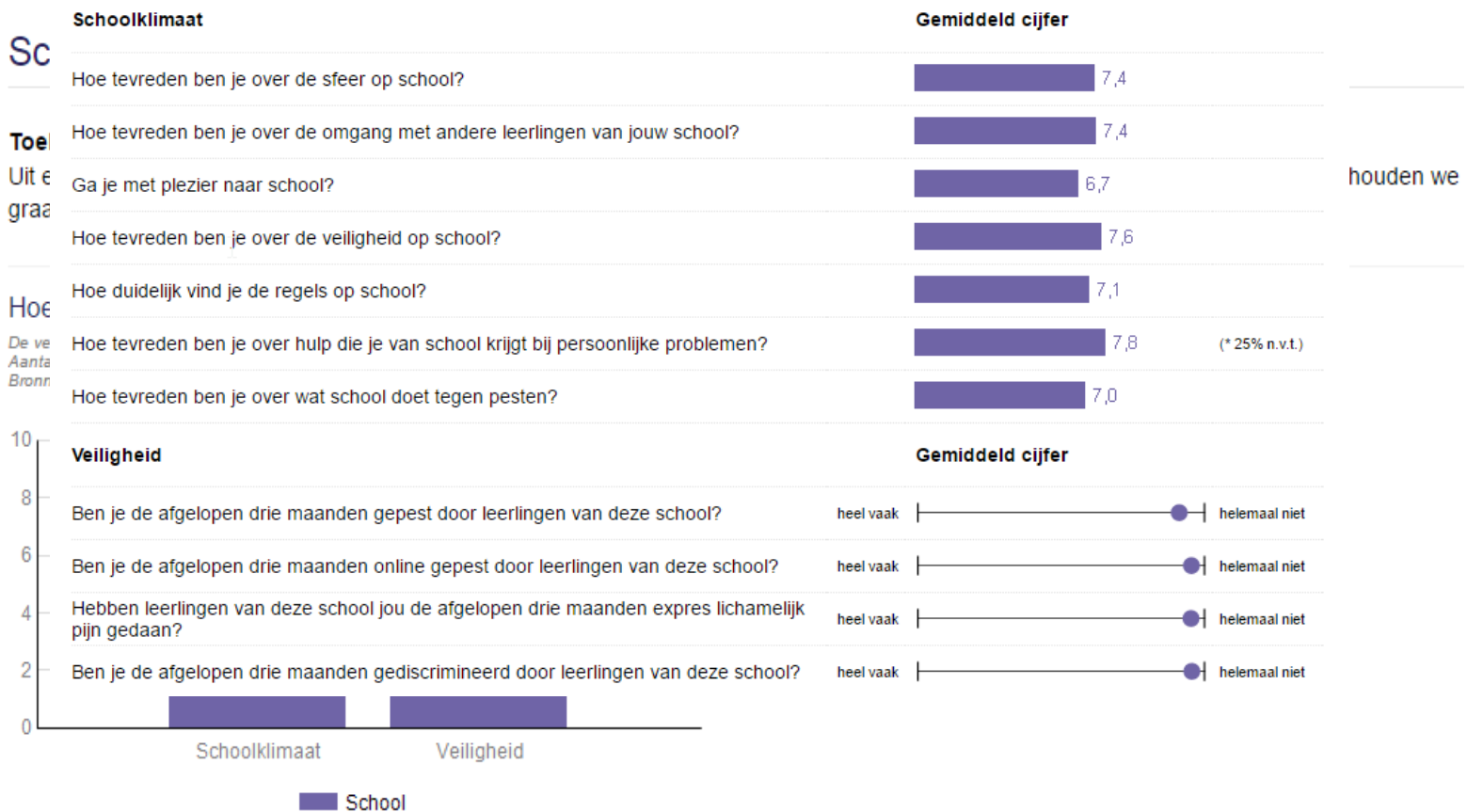

Aantal leerlingen: 410 (op 1 oktober) - Aantal respondenten: 153
Bronnen: School eigen enquêtesysteem

Hoe tevreden zijn de leerlingen over het schoolklimaat en de veiligheid van de school in 2016-2017 uitgesplitst naar onderwijssoort?

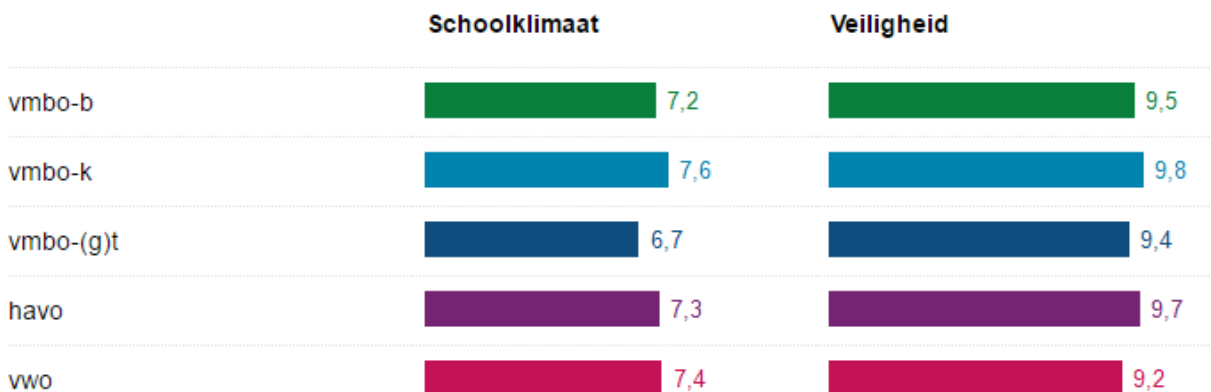
Schoolklimaat**Veiligheid**

Hoe tevreden zijn de leerlingen over het schoolklimaat en de veiligheid van de school in 2016-2017, uitgesplitst naar vraag?

Resultaten monitoring schooljaar 2015-2016 Oostwende College

Hoe scoren leerlingen het schoolklimaat en de veiligheid van de school in 2015-2016, uitgesplitst naar onderwijssoort?

Hoe scoren leerlingen het schoolklimaat en de veiligheid van de school in 2015-2016, uitgesplitst naar vraag?

School

* Een deel van de respondenten heeft deze vraag beantwoord met 'niet van toepassing'.

7. Bijlagen

Bijlage I

Het RESPECT-contract

RESPECT-contract

Wij pesten niet!

Ik heb respect voor leerlingen en docenten, en accepteer iedereen zoals hij is. Dit betekent dat ik vriendelijk ben tegen iedereen binnen de school. Als mij dit niet lukt, dan bespreek ik met mijn mentor hoe ik dit kan oplossen. Ik werk mee aan een veilige en leuke school! Ik zal andere leerlingen helpen om dit ook te doen.

En dit zal ik niet doen:

- Ik zal een ander niet discrimineren.
- Ik zal een ander niet uitschelden.
- Ik zal een ander niet buitensluiten.
- Ik zal een ander niet bedreigen, ook niet met woorden.
- Ik zal van andermans spullen afblijven.
- Ik zal een ander niet uitlachen en over een ander roddelen.
- Ik zal niet voor eigen rechter spelen als er ruzie is.
- Ik zal geen geweld gebruiken.
- Ik zal geen wapens of drugs mee naar school nemen.

Hieronder is ruimte om zelf in te vullen wat je in bovenstaand lijstje mist, je mag hier ook positieve afspraken schrijven!

- Ik zal _____
- Ik zal _____
- Ik zal _____
- Ik zal _____

Door mijn handtekening onder dit contract te zetten, beloof ik dat ik mijn uiterste best zal doen bovenstaande afspraken na te leven. Doe ik dat niet, dan zal de school maatregelen nemen.

Naam:

klas:

Datum:

Handtekening leerling:

Handtekening ouders:

Handtekening mentor:

Handtekening coördinator sociale veiligheid

Bijlage II

Leidraad voor een gesprek met de gepeste leerling

Feiten

- Klopt het dat je gepest wordt? (h)erkenning van het probleem
- Door wie wordt je gepest? (doorvragen: zijn er nog meer?)
- Waar word je gepest? (doorvragen: zijn er nog meer plekken?)
- Hoe vaak wordt je gepest?
- Hoe lang speelt het pesten al?
- Weten je ouders of andere personen dat je gepest wordt?
- Wat heb je zelf tot nu toe aan het pesten proberen te doen?
- Zijn er jongeren die jou wel eens proberen te helpen?
- Wat wil je dat er nu gebeurd; wat wil je bereiken?

Aanpak

Bespreek samen met de leerling wat hij/zij kan doen tegen het pesten en bekijk waar de leerling aan wil werken om de situatie te verbeteren. Let daarbij op de volgende aspecten:

- Hoe communiceert de leerling met anderen?
- Welke lichaamstaal speelt een rol?
- Hoe gaat de leerling om met zijn gevoelens en hoe maakt hij deze kenbaar aan anderen?
- Heeft de leerling genoeg vaardigheden om weerbaarder gedrag te tonen naar de pester?

Gepeste jongeren lopen vaak rond met het gevoel dat er iets mis is met ze. Daardoor hebben ze moeite om voor zichzelf op te komen. Ergens is er iets in zichzelf dat de pester gelijk geeft. Besteed hier aandacht aan want **niemand kan een ander klein maken zonder diens toestemming.**

Bijlage III

Leidraad voor een gesprek met een leerling die pest

Het doel van dit gesprek is drieledig:

- De leerling confronteren met zijn gedrag en de pijnlijke gevolgen hiervan.
- Achterliggende oorzaken boven tafel proberen te krijgen.
- Het schetsen van de stappen die volgen wanneer het pestgedrag niet stopt.

Confronteren

Confronteren en kritiek geven is niet hetzelfde. Confronteren is:

- Probleemgericht en richt zich op gedrag wat waar te nemen is. Zodra we interpretaties gaan geven aan gedrag, wordt het persoonsgericht, bijvoorbeeld: je hebt cola in de tas van Piet laten lopen. Dat doe je zeker omdat je graag de lolligste bent! Zodra we gaan interpreteren reageren we een gevoel van frustratie op die ander af en zijn we gestopt met confronteren en begonnen met kritiseren.
 - Relatiegericht. Je bent heel duidelijk op de inhoud, in wat je wilt en niet wilt maar met behoud van de relatie, bijvoorbeeld. Ik vind dat je heel erg gemeen doet tegen haar en ik wil dat je daarmee ophoudt. **Zeg nooit: Je bent heel gemeen.** Je wilt duidelijk verder met de jongere. Kritiek op de persoon voelt als een beschuldiging/afwijzing. Eigenlijk zeg je daarmee dat de pester een waardeloos mens is.
 - Specifiek blijven. Je benoemt de situatie waar het over gaat en vermijdt woorden als altijd, vaak en meestal. Kritiek wordt vaak algemeen.
 - Veranderingsgericht. Je stelt zaken vast en gaat vervolgens inventariseren hoe het anders kan.

Achterliggende oorzaken

Nadat het probleem benoemt is, richt jij je op het waarom? Hoe komt het dat je dit gedrag nodig hebt? Wat levert het jou op? Wat reageer je af op die ander? Etc. Maak duidelijk dat er een tekort aan empathisch vermogen zichtbaar wordt in dit gedrag. Wat ga je daaraan doen?

Het pestgedrag moet stoppen

Wees duidelijk over de stappen die volgen, wanneer het pestgedrag niet stopt. Zie hiervoor het stappenplan na een melding van pesten (hoofdstuk 4).

Bijlage IV

Protocol Sociale Media

Inleiding

Sociale media zoals Instagram, Twitter, Facebook, YouTube en LinkedIn bieden de mogelijkheid om te laten zien dat je trots bent op je school en kunnen een bijdrage leveren aan een positief imago van het Oostwende College. Van belang is te beseffen dat je met berichten op sociale media (onbewust) de goede naam van de school en betrokkenen ook kunt schaden. Om deze reden vragen wij om bewust met de sociale media om te gaan.

Essentieel is dat, net als in communicatie in de normale wereld, de onderwijsinstellingen en de gebruikers van sociale media de reguliere fatsoensnormen in acht blijven nemen en de nieuwe mogelijkheden met een positieve instelling benaderen.

Het Oostwende College vertrouwt erop dat zijn medewerkers, leerlingen, ouders/verzorgers en andere betrokkenen verantwoord om zullen gaan met sociale media en heeft dit protocol opgezet om een ieder die bij het Oostwende College betrokken is of zich daarbij betrokken voelt daarvoor richtlijnen te geven.

Uitgangspunten

1. Het Oostwende College onderkent het belang van sociale media.
2. Dit protocol draagt bij aan een goed en veilig school- en onderwijsklimaat.
3. Dit protocol bevordert dat de instelling, medewerkers, leerlingen en ouders op de sociale media communiceren in het verlengde van de missie en visie van de onderwijsinstelling en de reguliere fatsoensnormen. In de regel betekent dit dat we respect voor de school en elkaar hebben en iedereen in zijn waarde laten.
4. De gebruikers van sociale media dienen rekening te houden met de goede naam van de school en van een ieder die betrokken is bij de school.
5. Het protocol dient de onderwijsinstelling, haar medewerkers, leerlingen en ouders tegen zichzelf en anderen te beschermen tegen de mogelijke negatieve gevolgen van de sociale media.

Doelgroep en reikwijdte

1. Deze richtlijnen zijn bedoeld voor alle betrokkenen die deel uitmaken van de schoolgemeenschap, dat wil zeggen medewerkers, leerlingen, ouders/verzorgers en mensen die op een andere manier verbonden zijn aan het Oostwende College.
2. De richtlijnen in dit protocol hebben enkel betrekking op school gerelateerde berichten of wanneer er een overlap is tussen school, werk en privé.

Sociale media in de school

A. Voor alle gebruikers (medewerkers, leerlingen en ouders/verzorgers)

1. Het is medewerkers en leerlingen niet toegestaan om tijdens de lessen actief te zijn op sociale media, tenzij door de schoolleiding respectievelijk leraren hiervoor toestemming is gegeven.
2. Het is betrokkenen toegestaan om kennis en informatie te delen, mits het geen vertrouwelijke of persoonlijke informatie betreft en andere betrokkenen niet schaadt.
3. De betrokkene is persoonlijk verantwoordelijk voor de inhoud welke hij of zij publiceert op de sociale media.
4. Elke betrokkene dient zich ervan bewust te zijn dat de gepubliceerde teksten en uitlatingen voor onbepaalde tijd openbaar zullen zijn, ook na verwijdering van het bericht.
5. Het is voor betrokkenen niet toegestaan om foto-, film- en geluidsopnamen van school gerelateerde situaties op de sociale media te zetten, tenzij betrokkenen hier uitdrukkelijk toestemming voor plaatsing hebben gegeven.
6. Het is medewerkers niet toegestaan om 'vrienden' te worden met leerlingen op sociale media.
7. Alle betrokkenen nemen de fatsoensnormen in acht. Onder het overschrijden van de fatsoensnormen verstaan wij: mensen pesten, kwetsen, stalken, bedreigen, zwartmaken of anderszins beschadigen. Mocht het aan de orde zijn dan neemt de onderwijsinstelling passende maatregelen. Zie ook: *Sancties en gevolgen voor medewerkers en leerlingen*.
8. Alle betrokkenen conformeren zich met dit protocol.

B. Voor medewerkers tijdens werksituaties

1. Medewerkers hebben een bijzondere verantwoordelijkheid bij het gebruik van sociale media: privémeningen van medewerkers kunnen eenvoudig verward worden met de officiële standpunten van de onderwijsinstelling.
Indien een medewerker deelneemt aan een discussie die (op enigerlei wijze) te maken heeft met het Oostwende College dient de medewerker te vermelden dat hij/zij medewerker is van het Oostwende College.
2. Als online communicatie dreigt te ontsporen dient de medewerker direct contact op te nemen met zijn/haar leidinggevende om de te volgen strategie te bespreken.
3. Bij twijfel of een publicatie in strijd is met deze richtlijnen neemt de medewerker contact op met zijn/haar leidinggevende.

C. Voor medewerkers buiten werksituaties

1. Het is de medewerker toegestaan om school gerelateerde onderwerpen te publiceren mits het geen vertrouwelijke of persoonsgebonden informatie over de school, zijn medewerkers, leerlingen, ouders/verzorgers en andere betrokkenen betreft. Tevens mag de publicatie de naam van de school niet schaden.
2. De medewerker neemt niet deel aan een discussie die (op enigerlei wijze) te maken heeft met de onderwijsinstelling.

3. Indien de medewerker over het Oostwende College publiceert dient hij/zij te vermelden dat het hier om de eigen persoonlijke mening gaat en los staat van eventuele officiële standpunten van het Oostwende College. Verder meldt de medewerker dat hij/zij niet verantwoordelijk is voor de inhoud en uitlatingen van derden.
4. Louter privé uitingen mogen/kunnen niet geassocieerd worden met de school.

Sancties en gevolgen

A. Voor medewerkers

1. Medewerkers die in strijd handelen met dit protocol maken zich mogelijk schuldig aan plichtsverzuim. Alle correspondentie omtrent dit onderwerp wordt opgenomen in het personeelsdossier.
2. Afhankelijk van de ernst van de uitlatingen, gedragingen en gevolgen worden naar medewerkers toe rechtspositionele maatregelen genomen welke variëren van waarschuwing, schorsing, berisping, ontslag en ontslag op staande voet.

B. Voor leerlingen en ouders/verzorgers

1. Leerlingen en / of ouders/verzorgers die in strijd met dit protocol handelen maken zich mogelijk schuldig aan verwijtbaar gedrag. Alle correspondentie omtrent dit onderwerp wordt opgenomen in het leerlingendossier.
2. Afhankelijk van de ernst van de uitlatingen, gedragingen en gevolgen worden naar leerlingen en / of ouders/verzorgers toe maatregelen genomen welke variëren van waarschuwing, schorsing en verwijdering van school.
3. Indien de uitlating van leerlingen en/of ouders/verzorgers en medewerkers mogelijk een strafrechtelijke overtreding inhoudt zal door het Oostwende College aangifte bij de politie worden gedaan.

Achtergrondinformatie

- Het gebruik van sociale media vindt 'real time' plaats. Een druk op de knop en jouw bericht staat direct online.
- Online informatie staat misschien wel eeuwig online. Het is niet altijd gemakkelijk om informatie naderhand te (laten) verwijderen. Bedenk dus goed hoe je wilt overkomen in tekst, beeld en geluid – en niet alleen voor dat ene moment. Werkgevers, leerlingen, ouders zoeken soms op google naar meer informatie.
- DONT'S:
 - 'Bijzondere' foto's of filmpjes op vakantie of in beschonken toestand op een feest.
 - Berichten van leraren die eindigen met '... en nu wel aan je huiswerk, laterzz, XXX...
 - Te populair taalgebruik en schuttingtaal.
- Het is een ongeschreven regel om eenmaal geplaatste berichten niet te verwijderen. Met een druk op de knop (real time) worden ook foute berichten online geplaatst. Probeer de eerste te zijn om je eigen fouten te corrigeren, zonder eerdere berichten per definitie te wijzigen of te verwijderen. Vermeld daarbij dat jij degene bent die het bericht wijzigt. Geef bij verwijdering een goede reden.

- Je dient ook rekening te houden met het wettelijk vastgelegde auteurs-, beeld- en citaatrecht. Het is verboden om zonder toestemming van de maker andermans werk te publiceren. Schending van deze wet levert je een boete op van honderden euro's.
- Sociale omgangsnormen online gelden net zo goed als offline. Respecteer degene tot wie je je richt. Laster, beledigingen, en obsceniteit zijn niet geoorloofd. De privacy van anderen wordt gerespecteerd. Dit geldt voor zowel schoolbesturen, directies, onderwijspersoneel, leerlingen als voor ouders/verzorgers.
- Je dient zoveel mogelijk inhoudelijk te reageren op stukken van anderen. Alleen je mening geven, zonder onderbouwing daarvan, vervuult de discussie en zegt meer over de schrijver van de reactie dan over het stuk. Onthoud dat dit soort reacties ook in google naar boven kunnen komen.
- Sociale media hebben soms als gevolg dat er een grijs gebied ontstaat tussen privé en werk gerelateerde zaken. Wanneer je op een persoonlijke blog over je werk schrijft, kun je een disclaimer opnemen, waarin staat dat dit blog jouw persoonlijke standpunt weergeeft en dat dit niet overeen hoeft te komen met het standpunt van de school.

Bijlage V

Links voor bruikbare adressen bij cyberpesten

Algemene zoekpagina's

- www.pesten.startkabel.nl
- www.pesten.startpagina.nl

Pesten (algemeen)

- www.pestweb.nl

Website van het APS met informatie, advies en tips over pesten voor kinderen, jongeren, ouders en leerkrachten.

- www.pesten.net

Voor en door slachtoffers. Opgericht door Bob van der Meer.

- www.vraaghetdepolitie.nl

Voor het antwoord op al jouw vragen over veiligheid.

Cyberpesten / veilig internetgebruik / veilige school

- www.meldknop.nl

Iets vervelends gebeurd op internet over het onderwerp pesten, misbruik, lastiggevallen, seks? Via deze site kan je melding maken of hulp zoeken door te bellen, chatten of mailen met een medewerker.

- www.digibewust.nl

Een informatieve site van het Ministerie van Economische zaken, over het veilig gebruik van internet.

- www.schoolveiligheid.nl

Centrum School en Veiligheid van het APS verzamelt en verspreidt informatie en deskundigheid op het gebied van schoolveiligheid.

